

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

О. В. Небильцова

НОВА МОДЕЛЬ ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТАХ

№ 11, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 657.372.2

*О. В. Небильцова,
канд. екон. наук, доцент, професор,
заступник завідувача кафедри міжнародного обліку та аудиту, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

НОВА МОДЕЛЬ ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТАХ

*O. V. Nebyltsova,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Deputy chief of International Accounting and Audit Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

THE NEW FINANCIAL INSTRUMENTS IMPAIRMENT MODEL IN INTERNATIONAL STANDARDS

На сучасному етапі еволюції міжнародних стандартів особлива увага зі сторони як розробників стандартів, так і науковців, користувачів фінансових звітів та безпосередньо суб'єктів господарської діяльності приділяється стандартам, які визначають підходи до визнання та оцінки фінансових інструментів, а також розкриття інформації про них у фінансових звітах, чому й присвячено дану статтю.

Наріжною проблемою, на вирішення якої очікують всі зацікавлені сторони, є зміна моделі визнання можливих втрат від зменшення корисності, яка є предметом дослідження.

Застосовуючи широкий спектр наукових методів пізнання, було розкрито зміни підходів до застосування різних моделей оцінки втрат від зменшення корисності в Міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ) 9 та Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО) 39, проаналізовано причини та наслідки застосування нової моделі та їх вплив на показники фінансових звітів в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

The article is devoted to the standards, determining approaches towards financial instruments recognition and measurement as well as disclosure in financial statements, appeared in extraordinary focus of attention of both development constructors, and researches, financial statements users, business entities during current stage of International Standards evolution.

The subject of this research is the key issue to be resolved on behalf of all the interested groups which is a change of impairment expected credit loss model.

Applying a wide range of scientific methods it's discovered the changes concerning requirements of different models of impairment expected credit loss model implementation in International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 and International Accounting Standard (IAS) 39 and, analyzed a new impairment model implementation causes and consequences as well as their short-term and long-term effect on financial statements data.

Ключові слова: міжнародні стандарти, фінансові інструменти, модель очікуваних втрат, зменшення корисності, втрати, ризик дефолту.

Keywords: international standards, financial instruments, expected credit loss model, impairment, losses, payment default.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями

Глобальну фінансово-економічну кризу було спричинено мультиплікативним негативним впливом системи чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру на макро- та мікро-рівнях. Ці нелінійні процеси виявили один із парадоксів, сутність якого полягає у наступному. Належне застосування суб'єктами господарювання вимог міжнародних стандартів призвело до такого масштабного викривлення інформації в їхній фінансовій звітності, що регуляторні органи, навіть провідних країн світу виявилися неспроможними відреагувати на розгортання негативних тенденцій та вжити, на упередження, дієвих заходів зі стабілізації фінансових ринків. Це зумовило необхідність внесення змін до системи міжнародних стандартів фінансової звітності, які, без перебільшення, носять тектонічний характер. У фокусі уваги опинилися, насамперед, стандарти, які визначають підходи до відображення фінансових інструментів, операції з якими та недосконала методологія обліку яких й визначаються як одна з причин зазначеної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

Існуючі проблеми обліку фінансових інструментів методологічного характеру, вирішення яких потребувало внесення змін до існуючих стандартів, визначали не тільки самі розробники стандартів – Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО), але і деякі автори - Н.А. [Бреславцева](#), В.В. [Карашенко](#), В.А. [Проскура](#), С.А. [Марьянова](#), К. [Попадюк](#). У загальному вигляді їх можна представити наступним чином:

- надзвичайна важкість розуміння та суперечливість вимог МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів;
- важкість визначення справедливої вартості неліквідних цінних паперів або таких, які не обертаються на активних ринках;
- передбачена стандартами класифікація фінансових інструментів, яка теоретично здається достатньо привабливою, не відповідає існуючій на практиці фінансовій політиці управління фінансовими інструментами;
- багато нових фінансових інструментів неможливо однозначно відобразити в існуючому наборі елементів фінансових звітів – активи, зобов'язання, капітал, доходи або витрати. Відповідно, суттєва частина необхідної зовнішньому користувачу інформації була перенесена до приміток;
- поява та використання таких штучних позасистемних категорій, як позабалансові статті, на яких обліковувались суттєві суми фінансових інструментів [1,2,3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Окреслені вище методологічні прогалини в обліку фінансових інструментів слід також доповнити ще однією, а саме, використання в МСБО 39 моделі оцінки втрат від зменшення корисності, яку визначають як модель «фактично понесених втрат» та яка зазнала нищівної критики в кризовий період.

Сутність даної моделі полягала в тому, що визнання втрат від зменшення корисності фінансових інструментів «відкладалося». Отже, за вимогами МСБО 39 можна було вважати, що корисність фінансових активів зменшилась, виключно у випадках «... якщо і тільки якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу» [4].

Такими об'єктивними свідченнями могли бути:

- а) значні фінансові труднощі емітента або боржника;
- б) порушення контракту, таке як невиконання зобов'язань чи прострочення платежів за відсотками або основної суми заборгованості;
- в) надання позикодавцем концесії позичальникові, яку позикодавець не розглядав би за інших умов;
- г) поява інформації про те, що позичальник оголосить про своє банкрутство або іншу фінансову реорганізацію;
- г) зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів;
- д) наявність даних, що свідчать про зменшення попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від групи фінансових активів з часу їх первісного визнання [там само].

Формулювання цілей статті

Узагальнюючи всі недоліки, які були притаманні попередній моделі оцінки втрат від зменшення корисності, ключовими аспектами, які підлягатимуть розкриттю в межах даної статті, є проведення порівняльного аналізу основних вимог використання двох принципово різних моделей оцінки втрат від зменшення корисності, а також визокреплення причин та наслідків, які повинні очікувати суб'єкти господарювання в найближчому майбутньому при підготовці фінансових звітів з використанням міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

За такої моделі оцінки, визнання втрат від зменшення корисності носило, скоріш інформативний для зовнішнього користувача характер, оскільки їх необхідно визнавати в тому звітному періоді, коли будь-яке рішення щодо економічної доцільності подальшого утримання такого фінансового активу навряд чи призведе до позитивних наслідків. Тобто, вона робила неможливим заздальгід попередити зовнішнього користувача, що корисність активу зменшилась, а лише інформувала його про такі негативні наслідки. Така модель, за оцінкою експертів, призводила до визнання втрат «занадто мало та занадто пізно» (too little too late) [5].

В той же час, існування такої моделі за майже 16 років свого існування в МСБО 39 відповідало стратегічно важливому принципу відбору та подання інформації у фінансових звітах – принципу обачності та застереженням проти створення прихованих резервів. Отже, обставини, які вже виникли та призвели до визнання втрат від зменшення корисності, вважалися більш достовірними та забезпечували можливість більш надійної перевірки.

Тому заміна моделі «фактично понесених втрат» на модель «очікуваних втрат» є цілком логічним, виваженим, але трохи спізнілим кроком Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО).

Нові вимоги щодо розрахунку втрат від зменшення корисності були внесені до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» у липні 2014 року та застосовуватимуться до фінансових звітів, складених після 1 січня 2018 року. Заохочується його дострокове застосування, що, з практичної точки зору, є скоріш закликком, оскільки вони матимуть загальний негативний вплив.

Застосування даних вимог суб'єктами господарювання України ускладнюється ще й відсутністю його офіційного перекладу українською мовою на сайті органу, який уповноважений здійснювати офіційний переклад та оприлюднення МСФЗ – Міністерства фінансів України. Тобто, поряд з організаційними та фінансовими проблемами, суб'єктам господарювання необхідно буде вирішувати ще й проблеми інформаційного характеру. Проте зазначені перешкоди не повинні впливати на рішення суб'єктів господарювання ознайомитись зі змінами та, головне, завчасно оцінити можливі наслідки їх застосування, які, за прогнозами фахівців, матимуть, скоріш за все, суттєво негативний вплив на показники фінансових звітів [6,7].

Для більш глибокого розуміння сутності та принциповості внесених змін, доцільно нагадати сутність нової класифікації фінансових активів, яка була запроваджена в МСФЗ 9 у 2013 році та передбачає необхідність виділення наступних категорій:

- які оцінюються за амортизованою собівартістю;
- які оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату її зміни у складі прибутків або збитків поточного періоду (далі СВПЗ);
- які оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату її зміни у складі іншого сукупного доходу (далі СВСД).

Аналізуючи вимоги МСБО 39 та МСФЗ 9 необхідно звернути увагу, що необхідність оцінки очікуваних втрат від зменшення корисності поширюється не на усі фінансові інструменти, які перебувають у фінансовому та інвестиційному портфелі суб'єкта господарювання (табл. 1).

Таблиця 1.

Фінансові інструменти, які підпадають та не охоплені дією моделі оцінки очікуваних втрат від зменшення корисності

Фінансові інструменти, щодо яких необхідно розраховувати можливі втрати від зменшення корисності	Фінансові інструменти, для яких не розраховуються втрати від зменшення корисності
Фінансові активи, які оцінюються за амортизованою собівартістю	Фінансові інструменти, які оцінюються за СВПЗ
Фінансові активи, які оцінюються за СВСД	Інвестиції в цінні папери, які засвідчують відносини власності
Зобов'язання щодо надання кредиту та договори з надання фінансових гарантій, щодо яких МСФЗ 9 передбачено застосування даної моделі	Зобов'язання щодо надання кредиту та договори з надання фінансових гарантій, які оцінюються за СВПЗ
Дебіторська заборгованість з оренди, яка поки що регулюється МСБО 17	
Довірні активи, які охоплені сферою дії МСФЗ 15	

Таким чином, суб'єкту господарюванню необхідно оцінити та визнати втрати від зменшення корисності фінансових інструментів (кредитні втрати), охоплених сферою дії МСФЗ 9, одночасно з його визнанням. Може виникнути закономірне питання про необхідність такого завчасного визнання втрат, адже набуттю будь-якого фінансового активу передусім ґрунтовний аналіз ліквідності, платоспроможності його емітента та ризиковості даної операції. Тому навряд чи суб'єкт господарювання буде придбавати фінансовий актив, маючи достатні сумніви щодо можливості його повернення (високий ризик дефолту).

Логіка застосування даної моделі базується на тому, що визнання збитку не залежить від настання несприятливих подій або виникнення негативних обставин. Відповідно, застосовуючи нову модель визначення втрат, необхідно виходити з двох базових постулатів МСФЗ 9.

Перший з них полягає у твердженні, що набуваючи фінансовий актив, суб'єкт господарювання вже наражається на ризик дефолту, який, хоча б і мінімальний, існує завжди. Ціна, яка сплачується при придбанні фінансового активу, обов'язково враховує ризик дефолту, яким би малоімовірним він не був. А оскільки даний ризик є об'єктивно існуючим чинником, то і визнавати втрати від зменшення корисності буде також необхідно. Тому їх розрахунок буде здійснюватися і для таких активів, щодо яких даний механізм раніше навіть теоретично не був передбачений. Це стосується, перш за все депозитів у банках або у інших фінансових установах, фінансових інструментів з найбільш високим кредитним рейтингом (наприклад, Аaa, AAA і т.п.).

Другий постулат передбачає, що втрати від зменшення корисності це лише теоретично можлива, розрахункова величина. Звичайно, для її розрахунку необхідно буде використовувати найбільш достовірну, наявну на момент визнання інформацію про кредитний рейтинг емітента, яку можна отримати, доклавши максимально можливих зусиль. Найбільш достовірний результат при цьому буде забезпечений використанням професійним судженням. Проте, ключовою обставиною, в даному випадку, є сам факт визнання втрат від зменшення корисності, а не його абсолютне значення.

Нові підходи до визнання втрат від зменшення корисності фінансових інструментів в МСФЗ 9 базуються на застосуванні наступної двоступеневої моделі (табл. 2).

Таблиця 2.

Двоступенева модель розрахунку втрат від зменшення корисності

Назва ступеню	Які втрати визнаються
---------------	-----------------------

Втрати від зменшення корисності протягом 12 місяців	При первісному визнанні всіх фінансових активів визнаються втрати від зменшення корисності, які можуть виникнути внаслідок дефолту, протягом 12 місяців після закінчення звітного періоду
Втрати від зменшення корисності, які очікуються протягом терміну дії фінансового активу	Після первісного визнання, якщо відбулось суттєве збільшення кредитного ризику, необхідно визнавати втрати від зменшення корисності, які можуть виникнути внаслідок можливого дефолту, протягом всього терміну дії фінансового активу

Аналіз змісту вимог МСФЗ 9, втілених в даній двоступеневій моделі, зобов'язує суб'єкта господарювання на кожну звітну дату (тобто перебуваючи на першій стадії) визнавати втрати від зменшення корисності фінансових інструментів, які охоплені його дією. Як вже зазначалось вище, для розрахунку такого типу втрат не важливо наскільки низький рівень дефолту, важливо, що він взагалі існує.

Як виключення, дозволяється, але не вимагається, не розраховувати на даному рівні втрати від зменшення корисності для інвестицій в державні цінні папери, які вважаються без ризиковими. З огляду на попередні фінансові кризи, останнє твердження навряд чи можна вважати достовірним, зважаючи на той факт, що деякі експерти вбачають одним із руйнівних поштовхів, які спричинили зміну моделі визначення втрат, якраз і були кризові явища з державними облигаціями, наприклад Грецької Республіки [8].

У подальшому, на кожну звітну дату необхідно оцінити рівень дефолту існуючих фінансових інструментів. Якщо він залишився на попередньому рівні, або зміни не носять системно негативного характеру - немає потреби у переході на наступну стадію.

Якщо ж відбулось суттєве зниження кредитного рейтингу, тобто суттєво збільшився ризик дефолту, суб'єкту господарювання необхідно вчинити дії, передбачені для другої стадії, а саме, донарахувати втрати від зменшення корисності фінансових інструментів, які очікуються протягом терміну дії фінансового активу. І знову ж важливим є лише динаміка таких змін, а не їх абсолютне значення.

В той же час, складності практичного застосування вимог МСФЗ 9 частково полягатимуть у використанні суб'єктивного підходу до визначення поняття «суттєве зниження». За відсутності конкретного визначення у стандарті, вирішення даного питання спиратиметься на професійне судження, яке буде надаватися в кожному конкретному випадку. Причому таке судження повинно базуватися на доречній та достовірній інформації, яка може бути отримана без застосування надмірних зусиль та витрат.

Можна припустити, що про суттєве збільшення ризику дефолту можуть свідчити такі обставини, як невиконання або неналежне виконання зобов'язань, передбачених умовами випуску фінансового інструменту (наприклад, порушення терміну платежу більш ніж на 30 днів) [9].

Таким чином, використання нової моделі розрахунку очікуваних втрат від зменшення корисності потребуватиме від суб'єктів господарювання, особливо тих, хто активно здійснюють операції з фінансовими інструментами, використання як професійних навичок фахівців, які готують фінансові звіти за вимогами міжнародних стандартів, так і широкого кола експертів, які допоможуть професійно здійснити необхідні оцінки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи викладене вище, доцільно зазначити, що внесені зміни не залишать осторонь жодного суб'єкта господарювання на всіх рівнях. Така негативна тенденція збережеться ще певний час і при подальшому застосуванні вимог МСФЗ 9 в короткостроковій перспективі.

Проте, не тільки негативних наслідків слід очікувати суб'єктам господарювання від введення в дію нових вимог. Можливі переваги, які при цьому очікуються, настануть в довгостроковій перспективі в момент коли негативний ефект від першого застосування згладиться та в подальшому буде абсорбовуватися більш раннім визнанням втрат від зменшення корисності.

Як свідчать останні кроки РМСБО міжнародні стандарти не залишатимуться задалегідь усталеним керівництвом до складання фінансових звітів, а змінюватимуться у відповідь на зміну економічних явищ, процесів, теорій та практики або, навіть передуючи їй. Так на початку 2016 року очікується вихід ще одного міжнародного стандарту, який змінить вимоги щодо визнання, оцінки та відображення операцій з оренди активів, який і становитиме предмет подальших досліджень.

Список літератури.

1. Report of the financial crisis advisory group. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifrs.org/Features/Documents/FCAGReportJuly2009.pdf>
2. *Бреславцева Н.А., Каращенко В.В., Проскурин В.А., Марьянова С.А.* Учет финансовых инструментов и инвестиций в соответствии с МСФО и ПБУ: методологические проблемы и различия // Международный бухгалтерский учет. – № 5 (219) – 2014. – С. 2-8.
3. *Попадюк К.* Когда звонит инвестору: модель ожидаемого убытка МСФО/IFRS. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://inflexio.ru/kogda-zvonit-investor-model-ozhidaemogo-ubytki-msfoifrs-9.html>
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_015
5. *Tong T. L.* A Review of the Expected Credit Loss Model of IFRS 9 (2014) Financial Instruments. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.masb.org.my/images/MediaRoom/TechnicalArticles/Expected%20Credit%20Loss%20Model%20of%20IFRS%209_FI_20Jan2015.pdf
6. *Van Doorslaer J.* IFRS 9 “Финансовые инструменты”: трудная дорога перехода. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gaap.ru/articles/IFRS_9_Finansovye_instrumenty_trudnaya_doroga_perekhoda/
7. *Van Doorslaer J.* Международная отчетность: стандарт по лизингу ждем в 2019, а IFRS 9 – головная боль. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gaap.ru/articles/Mezhdunarodnaya_otchetnost_standart_po_lizingu_zhdem_v_2019_a_IFRS_9_golovnaya_bol/
8. *K. Camfferman.* The Emergence of the 'Incurred Loss' Model for Credit Losses in IAS 39. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/256056848_The_Emergence_of_the_%27Incurred_Loss%27_Model_for_Credit_Losses_in_IAS_39
9. IFRS 9 — Financial Instruments [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs9>.

References.

1. Report of the financial crisis advisory group, [Online], available at: <http://www.ifrs.org/Features/Documents/FCAGReportJuly2009.pdf>
2. *Breslavceva, N.A. Karashhenko, V.V. Proskurina, V.A. and Marjanova S.A.* (2014), “Uchet finansovykh instrumentov i investitsij v sootvetstvii s MSFO i PBU: metodologicheskie problemy i razlichija”, *Mezhdunarodnyj buhgalterskij uchet*, vol. 5 (219), pp. 2-8.
3. *Popadjuk, K.* “Kogda zvonit investoru: model' ozhidaemogo ubytki MSFO/IFRS”, [Online], available at: <http://inflexio.ru/kogda-zvonit-investor-model-ozhidaemogo-ubytki-msfoifrs-9.html>
4. The Verkhovna Rada of Ukraine, “Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 39 «Finansovi instrumenty: vyznannya ta otsinka»”, [Online], available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_015
5. *Tong, T. L.* “A Review of the Expected Credit Loss Model of IFRS 9 (2014) Financial Instruments”, [Online], available at: http://www.masb.org.my/images/MediaRoom/TechnicalArticles/Expected%20Credit%20Loss%20Model%20of%20IFRS%209_FI_20Jan2015.pdf
6. *Jeroen Van Doorslaere* “IFRS 9 “Finansovye instrumenty»: trudnaya doroga perekhoda”, [Online], available at: http://gaap.ru/articles/IFRS_9_Finansovye_instrumenty_trudnaya_doroga_perekhoda/
7. *Jeroen Van Doorslaere* “Mezhdunarodnaja otchetnost': standart po lizingu zhdem v 2019, a IFRS 9 – golovnaja bol'”, [Online], available at: http://www.gaap.ru/articles/Mezhdunarodnaja_otchetnost_standart_po_lizingu_zhdem_v_2019_a_IFRS_9_golovnaya_bol/
8. *Camfferman, K.* “The Emergence of the 'Incurred Loss' Model for Credit Losses in IAS 39”, [Online], available at: https://www.researchgate.net/publication/256056848_The_Emergence_of_the_%27Incurred_Loss%27_Model_for_Credit_Losses_in_IAS_39
9. “IFRS 9 — Financial Instruments”, [Online], available at: <http://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs9>.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"